

УДК 069:364.4(437)

МУЗЕЇ ДЛЯ ВСІХ? АНАЛІЗ ДОСТУПНОСТІ МУЗЕЇВ: ЧЕСЬКИЙ
ДОСВІД

Ганна Кібко,

науковий співробітник

відділу науково-експозиційної роботи

Національного заповідника «Хортиця»

<https://orcid.org/0009-0002-8624-100X>

Розглядається музейне середовище Чеської Республіки з погляду доступності та інклюзивності. Мета роботи: проаналізувати рівень доступності музеїв з точки зору їх фізичної, комунікаційної та соціальної відкритості. Дослідження спирається на аналіз нормативно-правових документів, офіційних веб-ресурсів та особистого спостереження. Як приклад впровадження принципу доступності в музейну практику розглянуто досвід Національного музею (Národní muzeum) у місті Прага.

Ключові слова: музей, доступність, інклюзія, інклюзивність, Чеська Республіка, Národní muzeum.

The museum environment of the Czech Republic is examined from the perspective of accessibility and inclusivity. The aim of this study is to analyze the level of museum accessibility in terms of physical, communicative, and social openness. The research is based on the analysis of regulatory documents, official web resources, and personal observation. As an example of implementation of accessibility principles in museum practice, the experience of the National Museum (Prague) is considered.

Keywords: museum, accessibility, inclusion, inclusivity, Czech Republic, Národní muzeum.

Україна є сучасною європейською державою, яка дотримується принципів демократії, верховенства права та прав людини. Це підтверджує ратифікація у 2009 році Конвенції про права осіб з інвалідністю, прийнятої у

2006 році Генеральною Асамблеєю ООН. Рівність усіх людей у гідності та правах є одним з основоположних принципів конституції України [1]. Крім того, рівні права та можливості людей з інвалідністю визначені та гарантуються законодавством. Музеї також не залишаються осторонь. Сьогодні їх дедалі більше сприймають не лише як простори для збереження та презентації культурної спадщини, а й як соціально відповідальні інституції [8]. У цьому контексті питання їх відкритості та доступності набуває особливої ваги. Актуальність пропонованого дослідження полягає у доцільності вивчення закордонного досвіду для впровадження його найкращих напрацювань до музейного середовища України. Адже повномасштабна російська агресія, крім воєнних викликів, змусила наше суспільство переглянути й підходи до вирішення соціальних проблем, а питання інклюзії стало як ніколи актуальним.

Мета роботи – проаналізувати рівень доступності музеїв у Чеській Республіці з точки зору їх фізичної, комунікаційної та соціальної відкритості.

У сучасному музейному середовищі одним з ключовим завдань є забезпечення доступності, яке складається не лише з усунення фізичних бар'єрів, а й у створенні середовища, зрозумілого, відкритого та дружнього для всіх категорій відвідувачів. У Чеській Республіці процес трансформації поглядів щодо рівності прав людей з особливими потребами тісно пов'язаний зі змінами політичного устрою. Від часів падіння комуністичного режиму в Чехословаччині до сьогодні безперервно триває процес розбудови та вдосконалення відкритого та інклюзивного суспільства [4, 5, 6, 13]. Доречно зазначити, що за підтримки Центру презентації культурної спадщини (Centrum pro prezentace kulturního dědictví) був створений вебресурс «Музей без бар'єрів» (Muzeum bez bariér) [7]. Це онлайн майданчик для музейних фахівців та зацікавленої громадськості, який надає базову інформацію з питань організації доступного середовища, приклади реалізованих проєктів, до того ж містить досвід Чехії та інших країн.

В Чеській Республіці питання архітектурної доступності будівель регулюється постановою Міністерства регіонального розвитку Чеської Республіки (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR) «Про загальні технічні вимоги, що забезпечують безбар'єрне використання будівель» (Vyhláška o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb) [2]. Постанова визначає категорії осіб з обмеженою здатністю до пересування та орієнтації, це люди з порушеннями рухливості, слуху, зору, ментальними порушеннями, люди похилого віку, вагітні жінки та особи, що супроводжують дитину до трьох років. Зазначена класифікація слугує основою для організації та планування безбар'єрного середовища.

Також питання фізичної доступності регулюється законом «Про охорону музейних колекцій» (Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy) [3]. Закон зобов'язує усунення архітектурних та інших бар'єрів для осіб з обмеженою здатністю до пересування та орієнтації, але за умови відсутності об'єктивних на то перешкод [3, §10 odst. 3(f)]. Окрім того, з метою підтримки забезпечення вільного доступу до музейних збірок, закон передбачає надання державних дотацій власникам збірок внесених до Центрального реєстру музейних колекцій (Centrální evidence sbírek muzejní povahy, CES) [3, §10a odst. 4].

Крім законодавчої бази, музеї використовують інші регламентуючі джерела, зокрема Етичний кодекс ICOM [12], Національний план забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období) [10], а також внутрішні документи.

Національний музей (Národní muzeum) у Празі є прикладом комплексного підходу до реалізації завдань доступності, які визначені у стратегії його розвитку [14]. Завдання охоплюють як фізичні так і комунікаційний сфери діяльності інституції [9]. Отже, доступність для відвідувачів з порушеннями руху чи для родин з візочками забезпечується безбар'єрними входами, ліфтами та зрозумілою навігацією (Іл. 1). За потреби

відвідувачі мають можливість безкоштовно орендувати допоміжні засоби для пересування та відпочинку (ходунки та інвалідні візки). На вебсайті музею опублікована інформація про рівень фізичної доступності музейних будівель, які знаходяться у різних районах Праги та за її межами (Іл. 2). Для відвідувачів із порушенням зору створено тактильні та 3D-моделі експонатів (Іл. 3).

Ілюстрація 1 Навігаційна панель у вестибюлі Нової будови музею (Національний музей, м. Прага). Фото автора.

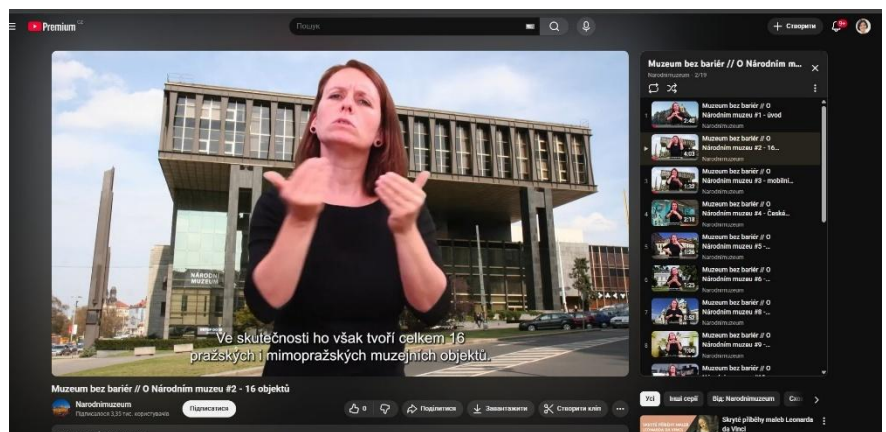
Ілюстрація 2 Інформація про рівень фізичної доступності музейних будівель (Знімок екрана вебсторінки)

Супровідний текст надрукований шрифтом Брайля. Також до послуг аудіозаписи окремих екскурсійних маршрутів. Відвідувачі з порушенням слуху мають доступ до екскурсій із перекладом на чеську жестову мову (Іл. 4).

Гості з ментальними порушеннями та літні люди мають можливість

Ілюстрація 3 Зразок 3D-моделі експонату. Фрагмент експозиції. (Національний музей, м. Прага). Фото автора.

Ілюстрація 4 Екскурсія із перекладом на чеську жестову мову. (Знімок екрана вебсторінки)

скористатися текстами адаптованими за методикою легкого читання (Іл. 5). Для літніх людей розроблено

спеціальний проєкт «До музею? Хоч зараз!», який доставляє виставки безпосередньо до сеньйор-центрів (Іл. 6). Особу увагу музей приділяє

Ілюстрація 5 Текст адаптований за методикою легкого читання.

Ілюстрація 6 Проєкт «До музею? Хоч зараз!» (Знімок екрана вебсторінки)

цифрової доступності, крім вищезгаданого офіційного вебсайту, відвідувачі мають можливість скористатися мобільним додатком «Národní muzeum v kapse» (Національний музей у кишені). Цей застосунок дозволяє купити квиток, заздалегідь запланувати маршрут відвідування або скористатися мобільним гідом. Окрім того музей має власний подкаст «Tajemství Národního muzea» (Таємниці Національного музею), який пропонує послухати бесіди з музейними фахівцями та знайомить слухачів з таємницями закулісного життя.

Варто зазначити, що інституція співпрацює з Празькою організацією користувачів колісних крісел (Pražská organizace vozíčkářů), яка також на своїх офіційних вебсторінках розміщує детальну інформацію про доступність музейних об'єктів (Іл. 7).

<https://www.presbairny.cz/nutur/muzea/item/9590-narodni-muzeum-nove-budovy>

Ілюстрація 7 Празька організація користувачів колісних крісел. Інформація про доступність музейних об'єктів (Знімок екрана вебсторінки)

Ілюстрація 8 Чеський музей музики. Інтер'єр.
Фото автора.

Ілюстрація 9 Музей Б. Сметани. Вестибюль зі
сходами. Фото автора.

Інформація опрацьована відповідно до «Методики категоризації доступності об'єктів» (Metodiky kategorizace přístupnosti objektů) [11].

Демонструючи позитивний досвід, музей, однак, стикається з певними викликами. Наприклад, деякі його філії розташовані в історичних будівлях, які мають охоронний статус культурної пам'ятки, що обмежує можливість повного усунення фізичних бар'єрів для окремих груп відвідувачів (Іл. 8, 9).

Отже, Національний музей демонструє системний підхід до реалізації завдань доступності, які виходять за рамки лише фізичного доступу та охоплює комунікаційну, соціальну та цифрову сфери діяльності. Використання простої мови, субтитрів та врахування мовних особливостей відвідувачів створюють відкритий та зрозумілий простір. Соціальна та культурна доступність полягають у забезпеченні рівного доступу до освітніх і культурних послуг. Цифрова безбар'єрність передбачає зручні та зрозумілі вебсайти, мобільні додатки та онлайн послуги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Konstytucja Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення: 11.02.2026).
2. Vyhláška č. 398/2009 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-398> (дата звернення: 27.11.2025).
3. Zákon 122/2000 Sb., Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-122> (дата звернення: 27.11.2025).
4. Belaňová, Petra a Kocichová, Ivana. Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce. Praha: Národní muzeum, 2014, 52(2), 3-10. ISSN 1803-0386.
5. Kocichová, Ivana. K vybraným výstavním realizacím muzeí na počátku 90. let 20. století. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce. Praha: Národní muzeum, 2025, 63(1), 3–8. DOI: <https://doi.org/10.37520/mmvp.2025.002>. ISSN 1803-0386.
6. Kocichová, I. a Suchánková, P. (eds.) 2016: Muzea bez bariér: Bezbariérová přístupnost, výstavnictví a komunikace. Sborník příspěvků z konference Centra pro prezentaci kulturního dědictví, Praha: Národní muzeum.
7. Muzeum bez bariér. Odborný portál o inkluzi a přístupnosti pro muzejní profesionály. URL: <https://emuzeum.cz/bezbarier> (дата звернення: 01.12.2025).
8. Museum Definition URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (дата звернення: 11.11.2025).
9. Národní muzeum. URL: <https://www.nm.cz/muzeum-online/bez-barier> (дата звернення: 25.11.2025).
10. Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025 URL: <https://vlada.gov.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Narodni-plan-2021-2025-revize-2022.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).

11. Pražská organizace vozíčkářů. URL:
<https://www.presbariery.cz/cz/kultura/muzea/item/9590-narodni-muzeum-nova-budova> (дата звернення: 11.11.2025).
12. Profesní etický kodex ICOM URL: <https://icom-czech.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/34/2024/09/Etický-kodex-pracovní-preklad-do-CJ.docx> (дата звернення: 05.11.2025).
13. Smidová, M. a Pekárková, E. Kulturní dědictví národnostních a etnických menšin v expozici Dějiny 20. století v Národním muzeu. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce. Praha: Národní muzeum, 2024, 62 (1), 3–7. DOI: <https://doi.org/10.37520/mmvp.2024.002>. ISSN 1803-0386.
14. Střednědobá koncepce rozvoje Národního muzea 2019–2025 URL: <https://www.nm.cz/file/c1ebdd3b769fdfca2b057e405101d159/6659/St%C5%99edn%C4%9Bdob%C3%A1%20koncepce%20rozvoje%20NM%202019%E2%80%932025.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).